

**SADRŽAJNA OBRADA KARTOGRAFSKE GRAĐE U
NACIONALNOJ I SVEUČILIŠNOJ KNJIŽNICI U ZAGREBU**

SUBJECT CATALOGUING OF CARTOGRAPHIC MATERIAL IN
THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY IN ZAGREB

Mira Miletić Drder

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
mmiletic-drder@nsk.hr

Nikolina Gošljević

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
ngosljevic@nsk.hr

UDK / UDC 025.4:91

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 10. 1. 2014.

Sažetak

U radu je opisana praksa sadržajne obrade kartografske građe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Kartografska građa obrađuje se i smještena je u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa. Dat će se definicija kartografske građe u knjižnicama. Sadržajna obrada uključuje katalogizaciju geografskih imena i predmetnih dodatnih odrednica. Klasifikacija kartografske građe obavlja se prema shemi UDK. Rad je opremljen primjerima iz knjižničkoga informacijskog sustava NSK.

Ključne riječi: kartografska građa, knjižnice, sadržajna obrada, geografska imena, UDK, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Summary

The paper describes the practice of subject cataloguing of cartographic material in the National and University Library in Zagreb. The cartographic material is catalogued and stored in The Collection of Maps and Atlases. Furthermore, the definition of cartographic material in libraries is given. Subject cataloguing includes analysis of geographical names and themes of cartographic material and assigning subject headings. Classification of cartographic material is based on the UDC classification system. The paper presents examples from the National and University Library cataloguing system.

Keywords: cartographic material, libraries, subject cataloguing, geographic names, UDC, The National and University Library in Zagreb

1. Uvod

Sadržajna obrada iznimno je važan dio postupka obrade svih vrsta građe koja se nabavlja, obrađuje i čuva u knjižnicama. Kartografska građa sastavni je dio fondova mnogih knjižnica, kako nacionalnih, tako i sveučilišnih, narodnih, školskih itd. Definiranjem kartografske građe prema međunarodnim standardima, jasno joj određujemo ulogu i mjesto u fondu i djelatnosti pojedine knjižnice i ustanove. Njezine posebnosti odražavaju se u svim oblicima knjižnične djelatnosti, pa tako i u sadržajnoj obradi. Sadržajnu obradu kartografske građe čine predmetna katalogizacija te klasifikacija. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, kartografsku građu nabavljamo, obrađujemo i čuvamo u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa. Naša osnovna smjernica sadržajne obrade, kao i svih ostalih knjižničarskih djelatnosti jest držati se standarda u svrhu usklađenosti s međunarodnom zajednicom. Broj kartografskih zbirki u Hrvatskoj nije velik,¹ a organizirana zajednica i suradnja kartografskih knjižničara zapravo i ne postoji, stoga je za nas vrlo važna suradnja sa zajednicom kartografskih knjižničara na europskoj i svjetskoj razini te usklađivanje i primjena standarda, iskustava i znanja na toj razini. U nedostatku nacionalnog pravilnika za predmetnu obradu, koristimo sustav određivanja geografskih imena u kombinaciji s predmetnim dodatnim odrednicama, osmišljen i razvijan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Klasifikacija

¹ Vidjeti o provedenom istraživanju u doktorskome radu: Miletić Drder, M. Kartografske zbirke u Hrvatskoj : model virtualnog povezivanja : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

se radi prema sustavu UDK. Primjerima iz sustava Aleph, koji koristimo u NSK, a prema formatu za računalnu katalogizaciju MARC21, pokazat ćemo na koji način se kartografska građa sadržajno obrađuje u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa NSK.

2. Kartografska građa u knjižnicama

Kartografska građa prikupljana je u knjižnicama još početkom XIX. stoljeća. Razvojem informacijskog doba u drugoj polovici XX. stoljeća, javila se potreba sustavnog prikupljanja, obrade, davanja na korištenje i pravilne pohrane kartografske građe.² U sklopu informacijske znanosti i knjižničarstva, razvila se i posebna grana kartografsko knjižničarstvo (*map librarianship*). Teoretičari kartografskog knjižničarstva M. L. Larsgaard³ i H. Nichols⁴ u svojim radovima obradili su osnovne i progresivne postavke svih oblika knjižničarskog poslovanja vezanog uz kartografsku građu. Tradicija katalogizacije u Europi, obuhvaćala je i pravila za katalogizaciju kartografske građe. Njemačka pravila za katalogizaciju⁵ daju također i strukturu katalogizacije kartografske građe. Također i talijanska pravila⁶ i francuska kataložna pravila. Međunarodna federacija knjižničarskih društava (International Federation of Library Associations – IFLA)⁷ je u sklopu svog programa razvoja knjižničkih standarda za obradu građe, još sedamdesetih godina prošlog stoljeća uočila potrebu za međunarodnim standardom za obradu kartografske građe. Godine 1977. izdano je prvo izdanje Međunarodnoga standardnog bibliografskog opisa kartografske građe ISBD(CM) (*International Standard Bibliographic Description (Cartographic Material)*). Godine 1982., Hrvatsko bibliotekarsko društvo izdalo je autorizirani prijevod standarda. D. Čanković je standard

² Ristow, W. The emergence of maps in libraries. Hamden, Linnet Book, 1980. Str. 49.

³ Larsgaard, M. L. Map librarianship. Littleton : Libraries Unlimited, 1987.

⁴ Nichols, H. Map librarianship. London : Clive Bingley, 1982.

⁵ Regeln für die alphabetische Katalogisierung RAK [citirano: 2014-04-16]. Dostupno na: http://files.d-nb.de/pdf/rak_nbm_gw_und_erg.pdf

⁶ Regole italiane di catalogazione REICAT [citirano: 2014-04-16]. Dostupno na: http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/REICA_bozza_complessiva_genn2009.pdf

⁷ IFLA – International Federation of Library Associations [citirano: 2014-01-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/>

prevela i izradila primjere na hrvatskome jeziku.⁸ U SAD-u je također u organizaciji ALA-e (*American Library Association*), a u skladu s pravilima za katalogizaciju AACR2 (*Anglo American Cataloging Rules*) izdan priručnik za kartografsku građu.⁹ E. Verona, u tekstu predgovora Pravilnika i priručniku za katalogizaciju,¹⁰ ističe da odredbe Pravilnika ne obuhvaćaju druge vrste knjižnične građe, pa tako ni kartografsku građu. Iz toga je razloga ISBD osnovni standard za bibliografsku obradu kartografske građe. Najiscrpnije definicije kartografske građe donosi konsolidirano izdanje standarda ISBD kroz definiciju izraza *cartographic resources*¹¹ i AACR za kartografsku građu kroz definiciju *cartographic material*.¹² Najtočnija i najpotpunija definicija kartografske građe dobivena je spajanjem definicija iz oba standarda: *Kartografska građa je sva građa koja u cijelosti ili djelomično predstavlja Zemlju ili bilo koje drugo nebesko tijelo u svim mjerilima. Kartografsku građu obuhvaćaju: dvo i trodimenzionalne karte i planovi (uključujući i izmišljena mjesta); aeronautičke, nautičke i karte neba; atlasi; globusi; blok dijagrami; karte u sekcijama; zračne, satelitske i fotografije svemira kartografske namjene; slike dobivene daljinskim snimanjem i slike iz ptičje perspektive kartografskoga sadržaja.*

Tema katalogizacije kartografske građe zastupljena je u radovima objedinjenim i objavljenim pod uredništvom istaknutih američkih kartografskih knjižničara, među kojima se ističu Larsgaard i Paige.¹³

⁸ ISBD(CM) : međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1982.

⁹ Cartographic materials : a manual of interpretation for AACR2, 2002 Revision. Chicago : American Library Association [etc.], 2003.

¹⁰ Verona E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, I. dio Odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986. Str. 9.

¹¹ ISBD. München : K. G. Saur, 2007. : *Cartographic resource : representation, on whole or in part, of the Earth or any celestial body at any scale, such as two- and three-dimensional maps and plans; aeronautical, nautical and celestial charts; globes; block-diagrams; map sections; aerial, satellite and space photographs; remote- sensing imagery; atlases; bird-eyes views.* Str. 302.

¹² Cartographic material (2002.) Nav. djelo. : *Cartographic material: any material representing the whole or part, of the Earth or any celestial body at any scale. Cartographic materials include two- and three-dimensional maps and plans (including maps of imaginary places); aeronautical, nautical and celestial charts; atlases; globes; block-diagrams; sections; aerial photographs with a cartographic purpose; bird- eyes views (map views) etc.* Str. Glossary-3.

¹³ Maps and related cartographic materials : cataloging, classification and bibliographic control / Paige G. Andrew, Mary Lynette Larsgaard, editors. New York ; London ; Oxford : The Haworth Information Press, cop. 1999.

3. Geografska odrednica

Geografska odrednica tj. njezino točno određivanje i imenovanje, bez sumnje najvažniji je dio postupka sadržajne obrade kartografske građe. Prema definiciji IFLA-e, geografska je odrednica: *Odrednica za bilo koje prirodno obilježje ili geografsko područje s određenim nazivom. Ovaj tip odrednice može uključiti i nazive etničkih zajednica, jezike, političko-teritorijalne jedinice, a u skladu s kataložnim pravilima odgovornog kataložnog središta.*¹⁴

Sustav predmetnih odrednica Kongresne knjižnice u Washingtonu, LCSH – *Library of Congress Subject Headings*, jedan je od najzastupljenijih sustava za predmetno označivanje u knjižnicama u svijetu. A. Stone¹⁵ navodi da Heiner-Freilingov izvještaj o istraživanju IFLA-e, za potrebe nacionalnih knjižnica, to je i dokazan te utvrđeno da je LCSH postao vodeći sustav za predmetno označivanje širom svijeta. To najčešće vrijedi za zemlje engleskoga govornog područja, međutim LCSH se također koristi preveden i prilagođen i u drugim zemljama. Primjenjuje se za predmetnu obradu svih vrsta knjižnične građe, pa tako i za kartografsku građu. Kartografska građa se prema tome sustavu predmetno katalogizira prema *prostor–predmet* (eng. *area–subject*) sustavu. K. H. Weimer,¹⁶ razmatrajući predmetnu obradu kartografske građe, navodi da je najvažnija odrednica takve obrade geografski prostor, uz koji je obvezno odrediti temu i formu kao dijelove odrednice kako bi se korisnicima kataloga olakšao pristup zapisu i podacima o traženoj kartografskoj građi. U skladu s tim su i razmišljanja autorice M. L. Larsgaard¹⁷ koja također ustvrđuje da se najviše upita o kartografskoj građi u kartografskim zbirkama odnosi na geografski prostor i predmet ili temu koja je zastupljena. K. Weimer ističe dominaciju važnosti geografskoga imena u predmetnom označivanju kartografske građe.

Točka 42.2 Načela za predmetno katalogiziranje LCSH, bavi se uputama za izradu predmetnih odrednica za kartografsku građu.¹⁸ U uvodnom dijelu koji se poziva na dio Priručnika za karte (*Map Manual*) 108-111, ističe se sljedeće: *Za kartografsku građu, predmetne se odrednice dodjeljuju na način*

¹⁴ Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : HKD, 1999. Str. 23.

¹⁵ Stone, A. The LCSH century : a brief history of the Library of Congress subject headings, and introduction to the centennial essays. // CCQ 29(2000)1/2. Str. 4-7.

¹⁶ Weimer, K. H. Subject analysis for cartographic materials. // CCQ 27(1999)3/4. Str. 385-404.

¹⁷ Larsgaard, M. L. Introduction to first journal issue : cataloging cartographic materials. // CCQ 27(1999) 1/2. Str. 4.

¹⁸ Library of Congress subject headings : principles of structure and policies for application. Washington D. C., LC, 1990. Str. 54-56.

da se omogućí pristup fizičkim prostorima, temama koje prikazuju, posebnim kartografskim formama i osobama povezanim s prostorima i temama koje su predstavljene na kartografskoj jedinici. Forma ili oblik građe također može biti određen ili formalnom odrednicom ili dodatnom odrednicom unutar geografske, naslovne ili osobne odrednice. Broj odrednica nije ograničen za pojedinu kartografsku jedinicu. Odrednica koja najbolje odgovara broju klasifikacijskog sustava određuje se kao prva. Ovom definicijom u Načelima je određeno kako postupati s predmetnim označivanjem kartografske građe unutar LCSH sustava. Očigledno je da je cilj omogućivanje pristupa kartografskoj jedinici pomoću svih mogućih odrednica, tj. pomoću geografskog područja (kao prvog i najvažnijeg u većini slučajeva), autora ili osobe, teme i forme. U nastavku Načela razrađuju po pojedinim točkama vrste odrednica koje mogu biti dodijeljene kartografskoj građi. Treba spomenuti i točku 42.21 u kojoj se razrađuju odrednice za fizičko područje prikazano na obrađivanoj kartografskoj jedinici. Načela upućuju da se ova vrsta odrednice dodjeljuje za određeno područje ili mjesto koje je moguće identificirati na kartografskoj jedinici. Uglavnom se ne daju odrednice na dvije razine, što znači da je potrebno što točnije odrediti ono što je prikazano na karti. Za ona mjesta čiji se naziv mijenjao, bez obzira koje povijesno razdoblje karta prikazuje, kao odrednica se dodjeljuje aktualno ime mjesta, osim ako nije drugačije posebno istaknuto.

U Zbirci zemljopisnih karata i atlasa NSK, kartografsku građu katalogiziramo prema standardu ISBD, a u formatu MARC 21.¹⁹ U predmetnoj obradi i klasificiranju koristimo pravila za oblikovanje geografskih imena,²⁰ uz dodatak tematsko-formalnih dodatnih odrednica za kartografsku građu.²¹ ²²Tematsko određenje strukturirano je prema kartografskoj kategorizaciji karata i atlasa.²³ Tematsko-formalne dodatne odrednice uvijek su vezane uz jedinstvenu geografsku odrednicu i navode se u jednici. Najčešće korištene

¹⁹ Miletić Drder, M. Kartografska građa : upute za katalogizaciju prema formatu MARC21. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. [citirano: 2014-1-11]. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/kartografska-grada_final_zadnja.pdf

²⁰ Miletić Drder, M. et al. Geografska imena : upute za izradu i klasificiranje predmetnih preglednih zapisa u formatu MARC. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. [citirano: 2014-01-11]. Dostupno na <http://www.nsk.hr/geografska-imena-upute-za-izradu-i-klasificiranje-predmetnih-preglednih-zapisa-u-formatu-marc-21/>

²¹ Miletić Drder, M. Sustav zemljopisnih predmetnih odrednica za predmetno označivanje kartografske građe : magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001.

²² Lovrić, P. Opća kartografija. Zagreb : SNL, 1988.

²³ Ako se javi potreba za nekom drugom dodatnom odrednicom koja nije navedena, konzultiraju se specijalni rječnici i priručnici te se odredi nova.

tematsko-formalne dodatne odrednice koje se koriste za karte i atlase jesu:²⁴ arheološka karta, astronomska karta, crkvena karta, demografska karta, dječja karta, ekološka karta, etnografska karta, geološka karta, geomorfološka karta, geopolitička karta, gospodarska karta, hidrografska karta, hidrološka karta, katastarska karta, klimatska karta, meteorološka karta, orohidrografska karta, pedološka karta, plan grada, planinarska karta, pomorska karta, politička karta, povijesna karta, poštanska karta, pregledna karta, prometna karta, ratna karta, topografska karta, turistička karta, upravna karta, vojna karta, auto atlas, demografski atlas, geološki atlas, gospodarski atlas, kompleksni atlas, pedološki atlas, planerski atlas, povijesni atlas, pregledni atlas, opći atlas, školski atlas, turistički atlas, upravni atlas.

Određivanju geografske predmetne odrednice u bibliografskom zapisu u polju 651, prethodi katalogizacija geografskih imena te složenih geografskih predmetnih odrednica u Normativnoj bazi preglednih odrednica i uputnica u sustavu Aleph. Opširnije o katalogizaciji geografskih imena s većim brojem primjera može se vidjeti u objavljenim mrežnim uputama skupine autora, za izradu i klasificiranje predmetnih preglednih zapisa u formatu MARC 21.²⁵

Primjer:

151 \$a Dalmacija \$x Pregledna karta \$y 16. st.

Potrebno je istaknuti da su za sadržajnu katalogizaciju određene kartografske jedinice važna tri polja formata MARC 21.²⁶ To su polje 043 Kod geografskog područja, koji je u suglasju s odrednicom iz polja 651. Kodovi su propisani prema standardu MARC 21.²⁷ Sljedeće je polje 080 Broj Univerzalne decimalne klasifikacije, koje je obrazloženo u sljedećem poglavlju, te polje 651 Predmet – geografsko ime. Polje 651 popunjava se tako da se validira i kopira iz Normativne baze geografskih odrednica. Polje je ponovljivo, a struktura izgleda ovako:

651 Predmet – zemljopisni naziv (P)

1. Indikator: #

2. Indikator : 7 – Izvor naveden u potpolju \$2

\$a Zemljopisni naziv (NP)

²⁴ Miletić Drder et. al. (2012.) Nav. djelo.

²⁵ MARC 21 Format for Bibliographic Data [citirano: 2014-01-15]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/>

²⁶ MARC 21 Bibliographic, MARC Code List for Geographic Areas [citirano: 2014-01-15]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/geoareas/gacshome.html>

²⁷ Sigla nskps označuje Predmetni sustav Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

\$v Dodatna oznaka za oblik (P)

\$x Dodatna oznaka za opći pojam (P)

\$y Dodatna vremenska oznaka (P)

\$2 Kod izvora podataka

Primjer:

651 #7 \$a Hrvatska \$x Upravna karta \$y 19. st. \$2 nskps²⁸

Primjeri zapisa kartografske građe iz kataloga NSK, s istaknutim poljima sadržajne obrade:

Primjer 1, drvorezna pregledna karta iz XVI. stoljeća, zadarskog i šibenskog područja

FMT	MP
LDR	00000nem a22 i 4500
001	000856569
003	HR-ZaNSK
005	20140120120137.0
007	aj aanzn
008	131001q1530 it a ita
0341	a a b 200000
035	a (HR-ZaNSK)000856569
040	a HR-ZaNSK b hrv c HR-ZaNSK e ppiak
042	a croatica
043	 a e-ci-
080	 a 912.43(497.5)”15” 2 MRF 1998.
1001	a Pagano, Matteo
24510	a Tuto el Cotado di Zara e Sebenicho / c Mateo Pagano al.
255	a [Ca 1:200 000]
260	a Venetia : b Mateo Pagano, c [ca 1530.].
300	a 1 zemljop. karta : b drvorez ; c 53 x 37 cm.
500	a Zbirka Novak.

²⁸ Čanković, D. Organizacija i uređenje zbirke geografskih karata u knjižnicama. Zagreb : NSB, 1977. Str. 31-37.

500 |a Nasl. u vrpčastoj kartuši uz gornji rub karte, u kartuši sa sidrom u donjem rubu karte nalazi se impresum i podaci o autoru.

533 |a Izvornik digitaliziran.

651 7 |a **Hrvatska** |x **Pregledna karta** |y **16. st.** |2 **nskps**

651 7 |a **Zadar** |x **Pregledna karta** |y **16. st.** |2 **nskps**

651 7 |a **Šibenik** |x **Pregledna karta** |y **16. st.** |2 **nskps**

998 |k mmd1310

CAT |a MILETIC |b 00 |c 20131001 |l NSK01 |h 1023

CAT |a MILETIC |b 00 |c 20140120 |l NSK01 |h 1201

852 |b KZ |j ZN-Z-XVI-PAG-1530

876 |e ZK (K-ZN) |a 44/2013

SYS 000856569

Primjer 2, suvremeni plan Helsinkija

FMT MP

LDR 00000nem a22 i 4500

001 000820409

003 HR-ZaNSK

005 20121018140534.0

007 aj canzn

008 121017s2011 fi a | eng

0341 |a a |b 21300

035 |a (HR-ZaNSK)000820409

040 |a HR-ZaNSK |b hrv |c HR-ZaNSK |e ppiak

043 |a **e-fi-**

080 |a **912.43(480Helsinki)(084.3)** |2 **MRF 1998.**

24500 |a Helsinki : |b city tourist map.

255 |a [Ca 1:21 300]

260 |a Helsinki : |b Kaupunkimittausosasto, |c cop. 2011.

300 |a 1 zemljop. karta : |b u bojama ; |c 61 x 42 cm.

500 |a Na poleđini plan užeg centra grada.

651 7 |a **Helsinki** |x **Plan grada** |2 **nskps**

998 |k mmr1210

CAT |a MMARIJANOV |b 00 |c 20121017 |l NSK01 |h 1427

CAT |a MMARIJANOV |b 00 |c 20121018 |l NSK01 |h 1405
 CAT |a BATCH-UPD |b 00 |c 20130201 |l NSK01 |h 1103
 852 |b KZ |j II-FI-J-3
 876 |e ZK |a 48/2012
 SYS 000820409

4. Klasificiranje kartografske građe po UDK

Sukladno sa sustavom sadržajne obrade građe u NSK, i u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa za klasificiranje kartografske građe primjenjuje se opći sustav Univerzalne decimalne klasifikacije UDK. D. Čanković navodi da se među klasifikacijskim shemama za kartografsku građu koje prevladavaju u svijetu, koriste dvije osnovne skupine. Prvu skupinu čine klasifikacije rađene samo za kartografsku građu, a drugu klasifikacije koje su sastavnim dijelovima općih klasifikacijskih sustava u kojima područje koje se odnosi na klasifikaciju kartografske građe nije posebno istaknuto.²⁹ U Zbirci zemljopisnih karata i atlasa ranije se koristio prilagođen sustav klasifikacije kartografske građe autora Boggsa i Lewisove.³⁰ Početkom računalne katalogizacije u NSK, ranih devedesetih godina prošloga stoljeća, pristupilo se ujednačenom sustavu klasifikacije po UDK i za kartografsku građu. Do 2014. koristilo se prvo hrvatsko srednje izdanje UDK, koje je prijevod Master Reference File (MRF) iz 1998.³¹ Međutim, s društveno političkim promjenama, razvojem znanosti i sl. mijenja se i UDK sustav. Stoga od 2014. u uporabu u NSK ulazi novo, skraćeno izdanje UDK.³² U tome je izdanju, između ostalog, težnja bila povećati pomoćne, a smanjiti glavne oznake. Znatnije promjene donesene su upravo kod pomoćnih oznaka za mjesto, koje imaju krucijalno značenje u klasifikaciji kartografske građe.

Klasifikacija kartografske građe, kao i geografsko označivanje te predmetna katalogizacija temelji se prvenstveno na određivanju geografskog prostora koji je prikazan na kartografskoj jedinici koju obrađujemo te njezinoj

²⁹ Čanković, D. Organizacija i uredenje zbirke geografskih karata u knjižnicama. Zagreb : NSB, 1977. Str. 31-37.

³⁰ Boggs, S. W.; D. C. Lewis. The classification and cataloging of maps and atlases. New York : SLA, 1945.

³¹ Miletić Drder et. al. (2012.) Nav. djelo. Str. 17.

³² Univerzalna decimalna klasifikacija. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2013.

temi odnosno sadržaju. Vremensku oznaku koristimo ukoliko se radi o starijoj kartografskoj građi koja obuhvaća razdoblje od XVI. do XIX. stoljeća.

Tako su prostor, sadržaj i vrijeme, osnovne odrednice klasifikacije kartografske građe, i temelj svake klasifikacijske oznake kartografske jedinice. Zbog nužnosti usklađivanja načina primjene UDK oznaka cijelog fonda NSK u sustavu Aleph, a prema formatu za strojno čitljivo katalogiziranje MARC 21 bibliografske obrade građe, koriste se dvije UDK oznake, odnosno dvaput se u bibliografskom zapisu popunjava ponovljivo polje 080 Broj Univerzalne decimalne klasifikacije. Riječ je, dakle, o dva pristupa klasifikaciji kartografske građe. Prvi način polazi od odluke da se u Zbirci sva građa objedinjuje pod oznakom za struku 912 kao glavnom oznakom unutar skupine 9 Geografija. Biografija. Povijest. Univerzalna decimalna klasifikacija definira građu okupljenu pod oznakom 912: *Neknjižni, netekstualni prikaz regija. Uključujući: Slike. Grafikoni. Dijagrami. Obrisi. Kartogrami. Zemljovid. Atlasi. Globusi (kao načini izražavanja znanja iz geografije)*.³³

U praksi rada u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa koriste se dvije glavne početne oznake :

1. 912.43 za kartografske prikaze, zemljovide i sl.
2. 912.44 za atlase

Prema prvom pristupu klasifikacije kartografske građe, svaki klasifikacijski broj zemljopisne karte ili atlasa, započinje upravo s jednom od te dvije glavne oznake kojima smo kartografsku jedinicu označili kao zemljopisnu kartu odnosno atlas. Cjelokupan fond Zbirke na taj način je ujednačeno definiran i lako pretraživ u mrežnom katalogu NSK, a pristup informacijama o kartografskom fondu je brži i jednostavniji.

Primjeri:

Prometna karta Istre:

080 \$a **912.43**(497.5-3 Istra):656 \$2 MRF 1998.

245 \$a Istra : turistička auto-karta

651 \$a Istra \$x Prometna karta

Povijesni atlas Europe:

080 \$a **912.44**(4):94 \$2 MRF 1998.

245 \$a An historical atlas of modern Europe : from 1789 to 1922

651 \$a Europa \$x Povijesni atlas

³³ Univerzalna decimalna klasifikacija. 1. dio : Društvene i humanističke znanosti. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2005. Str. 342.

Početnu i lako prepoznatljivu oznaku struke slijedi pomoćna oznaka za mjesto te oznaka teme koja određuje kartografsku jedinicu. Pomoćne oznake za oblik i po potrebi vrijeme dolaze na kraju.

Zbog nužnosti povezivanja geografskih odrednica iz normativne baze i klasifikacijskih oznaka, polje 080 Broj Univerzalne decimalne klasifikacije, sadrži klasifikacijsku oznaku koja je sukladna geografskom imenu – odrednici u polju 151 normativnog zapisa određenoga geografskog područja. Polje 080 također sadrži i podatak o izdanju korištenih UDK tablica.³⁴

Zbog te povezanosti je u svakom primjeru osim naslova kartografske jedinice i UDK oznake, navedena i složena geografska odrednica.

Pomoćna oznaka za **mjesto** opisuje površinu prikazanu na određenoj jedinici kartografske građe, a prema potrebi se nižu jedna iza druge.

Primjer:

Turistička karta otoka Brača:

080 \$a 912.43(**497.5**)(**210.7Brač**):796.5 \$2 MRF 1998.

245 \$a Brač bike : turističko-biciklistički zemljovid = bike tourist map

651 \$a Brač \$x Turistička karta

U ovom primjeru vidljivo je da se fizičko geografski pojmovi na teritoriju Hrvatske (primjer otoka Brača) klasificiraju općim pomoćnim oznakama za mjesto iz skupine (21/289) (Tablica 1e), pri čemu je (210.7) oznaka za otok, a uz koje se obvezno stavlja pomoćna oznaka za Hrvatsku (497.5). U priručniku za klasificiranje geografskih imena, autorica L. Jurić-Vukadin navodi: *Ako u općim pomoćnim oznakama za mjesto (Tablica 1e) nema odgovarajuće oznake za toponim (ekonim/ojkonim, oronim, hidronim i dr.), potrebno ga je izraziti abecednim proširenjem A/Ž. Abecedno proširenje navodi se izravno na posljednju znamenku oznake, bez razmaka, unutar zagrade.*³⁵ Takvo abecedno proširenje piše se uvijek na izvornom jeziku, bez obzira postoji li naziv za određeni toponim na hrvatskom jeziku.

Primjer:

Plan Venecije:

080 \$a 912.43(450**Venezia**)(084.3) \$2 MRF 1998.

245 \$a Venedig : Stadtplan

651 \$a Venecija \$x Plan grada

³⁴ Miletić Drder et. al. (2012.) Nav. djelo. Str. 33.

³⁵ Isto. Str. 28.

Opća pomoćna oznaka za **oblik** prema prvom hrvatskom srednjem izdanju Univerzalne decimalne klasifikacije, kojom se označava način prikazivanja dokumenta, a koja se koristi u klasificiranju kartografske građe, u Zbirci je 084.3. U praksi, pri prvom načinu klasificiranja koristi se za označivanje planova gradova i mjesta prikazanima na kartografskim jedinicama. 084.3 – Kartografski prikazi. Uključujući: Zemljovid. Planovi. Pomorske karte³⁶

Primjer:

Plan Slavanskog Broda:

080 \$a 912.43(497.5Slavonski Brod)(**084.3**) \$2 MRF 1998.

245 \$a Slavonski Brod

651 \$a Slavonski Brod \$x Plan grada

Pomoćna oznaka za **vrijeme** navodi se samo ukoliko se radi o starijoj građi koja datira iz vremena od XVI. do XIX. stoljeća. Razlog tomu su specifičnosti inventarizacije i obrade te važnost izvornosti i stoljeća izdanja te vrste kartografske građe.

Primjer :

Pregledni atlas Europe iz 16. st.

080 \$a 912.44(4)“15“ \$2 MRF 1998.

245 \$a Gerardi Mercatoris Atlas Europae

651 \$a Europa \$x Pregledni atlas \$y 16. st.

Pomoćna oznaka za vrijeme navodi se tako da se između znakova navodnika stavljaju prve dvije znamenke kojima se pišu godine tog stoljeća. Tako UDK oznaka povijesnog atlasa iz XVII. stoljeća nosi pomoćnu oznaku za vrijeme „16“.

Na kraju UDK oznake (osim vremenske oznake) nastale na prvi način klasificiranja, stavlja se broj koji označava temu kojom se kartografska jedinica građe bavi. istovjetan broj čini početak druge klasifikacijske oznake:

Primjer:

Klimatski atlas Hrvatske:

080 \$a 912.44(497.5):**551.58** \$2 MRF 1998.

080 \$a **551.58**(497.5)(084.4) \$2 MRF 1998.

³⁶ Univerzalna decimalna klasifikacija. (2005.) Nav. djelo.

245 \$a Klimatski atlas Hrvatske = Croatian climate atlas

651 \$a Hrvatska \$x Klimatski atlas

Drugi način klasificiranja kartografske građe polazi od činjenice da je građu o specifičnoj temi, a vezanu uz neko mjesto, potrebno klasificirati prema temi. Oznaka teme tvori početak te klasifikacijske oznake. Na taj način postignuta je usklađenost s katalogom Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a korisniku je omogućeno da na više načina pristupi pretraživanju kataloga prema UDK sustavu. Tako druga klasifikacijska oznaka započinje glavnom oznakom struke (sadržaj, tema), zatim pomoćnom oznakom za mjesto koja slijedi glavnu oznaku, te pomoćnom oznakom za oblik i prema potrebi, vrijeme.

Primjer:

Etnografski atlas Slovačke:

080 \$a 39(437.6)(084.4) \$2 MRF 1998.

245 \$a Etnograficky atlas Slovenska

651 \$a Slovačka \$x Etnografski atlas

U ovom primjeru, na prvom mjestu je glavna oznaka za etnografiju, a slijede ju dvije pomoćne oznake, za mjesto Slovačka i za oblik atlas.

Glavna oznaka struke opisuje građu koju klasificiramo tako da određuje njenu osnovnu temu kojom se bavi. Ukoliko se radi o povijesnom atlasu, bit će to 94 opća povijest, ako je npr., riječ o prometnoj karti, koristit će se oznaka 656 prijevozne i poštanske usluge. Organizacija i kontrola prometa. Etnografski atlas pak, nosit će početnu oznaku struke 39 etnografija. Običaji. Tradicija. Način života. Folklor.

U radu Zbirke zemljopisnih karata i atlasa koriste se sljedeće klasifikacijske oznake kartografske građe prema sadržaju odnosno temi:

Crkvene karte/atlas: 23/28

Demografske karte/atlas: 312

Ekonomске ili gospodarske karte/atlas : 33

Geopolitičke, vojne, ratne karte/atlas: 355

Etnografske karte/atlas: 39

Geološke, geomorfološke, seizmološke karte/atlas: 55

Orohidrografske karte/atlas: 551.4

Pomorske karte/atlas: 551.46

Klimatske karte/atlas: 551.58

Biogeografske karte/atlas: 58

Pedološke karte/atlas: 631.4

Prometne karte/atlas (obuhvaćene sve vrste prometa): 656

Turističke i planinarske karte: 796.5

Povijesne karte/atlas: 94

J. Živković naglašava sljedeće: *Kada djelo govori o dva ili više predmeta, korisno je i potrebno da se to odrazi u stručnoj oznaci. U takvu slučaju na prvo mjesto u stručnoj oznaci dolazi predmet kojem je u djelu posvećena veća pažnja. Ako je svakom predmetu posvećeno jednako prostora na prvo mjesto dolazi oznaka za predmet o kojem se prije govori.*³⁷ M. Miletić Drder navodi da broj geografskih odrednica nije ograničen. Jednoj kartografskoj jedinici moguće je dodijeliti nekoliko odrednica istoga geografskog, a različitoga tematskog sadržaja.³⁸ Takvoj kartografskoj jedinici dodjeljuje se i više UDK oznaka. Tako će kartografska jedinica podijeljenog sadržaja imati čak četiri UDK oznake, od kojih dvije započinju svaka s određenom oznakom za struku, a dvije završavaju s istim oznakama struke.

Primjer:

Turistička i prometna karta otoka Krka:

080 \$a 912.43(497.5)(210.7Krk):656 \$2MRF 1998.

080 \$a 656(497.5)(210.7Krk)(084.3) \$2MRF 1998.

080 \$a 912.43(497.5)(210.7Krk):796.5 \$2MRF 1998.

080 \$a 796.5(497.5)(210.7Krk)(084.3) \$2MRF 1998.

245 \$a Otok Krk : auto karta i biciklističke staze

651 \$a Krk (otok) \$x Prometna karta

651 \$a Krk (otok) \$x Turistička karta

Zavičajne, pregledne, opće karte ne klasificiraju se prema sadržaju jer u njihovom slučaju nema isticanja posebnih elemenata sadržaja. Takve karte klasificiraju se samo na prvi, već opisani način, te dobivaju samo jednu klasiifikacijsku oznaku, bez broja za struku.

Primjer:

Pregledna karta Grenlanda:

080 \$a 912.43(988) \$2 MRF 1998.

245 \$a Groenland

651 \$a Grenland \$x Pregledna karta

³⁷ Živković, J. Stručni katalog : izvod iz Univerzalne decimalne klasifikacije. Zagreb : Matica Hrvatska, 1968. Str. 18.

³⁸ Miletić Drder, M. (2001.) Nav. djelo. Str. 99.

Opća pomoćna oznaka za mjesto u oba načina klasificiranja predstavlja vrlo važan segment. Njome je određen prostor koji kartografska jedinica prikazuje, što je ujedno i njena glavna značajka. Koriste se opće pomoćne oznake za mjesto (1/9) (Tablica 1e), te po potrebi i posebne pomoćne oznake (1-0/-9).

Primjer:

Etnografska karta Francuske:

080 \$a 39(**44**)(084.3) \$2 MRF 1998.

245 \$a France et etats limitrophes

651 \$a Francuska \$x Etnografska karta

Pri klasifikaciji kartografske građe za označivanje prikazanog prostora vrlo se često koriste posebne pomoćne oznake za strane svijeta te za veće jedinice unutar jedne države.

Primjeri:

Biogeografska karta jugoistočne Azije gdje je jugoistočna Azija prikazana općom pomoćnom oznakom za mjesto (1/9) (Tablica 1e) gdje je (5) oznaka za Aziju i posebnom oznakom za strane svijeta – jugoistok (1-12):

080 \$a 58(**5-12**)(084.3) \$2 MRF 1998.

245 \$a [Raspored šuma u Jugoistočnoj Aziji]

651 \$a Azija, jugoistočna \$x Biogeografska karta

Prometna karta Istre gdje je za označivanje većih geografskih regija korištena pomoćna oznaka za mjesto (1/9) (Tablica 1e) i uz nju posebna pomoćna oznaka za veće jedinice unutar države (1-3) te abecedno proširenje:

080 \$a 656(**497.5-3Istra**)(084.3) \$2 MRF 1998.

245 \$a Istra : turistička auto-karta

651 \$a Istra \$x Prometna karta

Opća pomoćna oznaka za oblik, odnosno način prikazivanja dokumenata, koristi se zadnja u nizu (ukoliko nema potrebe za vremenskom oznakom). U prvom načinu klasifikacije istu brojčanu oznaku za oblik koristimo kao oznaku za plan grada ili mjesta, dok je pri ovom načinu klasifikacije zbog drugog konteksta, gdje je na prvom mjestu tema tj. sadržaj jedinice, to oznaka za zemljopisnu kartu ili atlas.

(084.3) – oznaka za zemljopisnu kartu

(084.4) – oznaka za atlas

Primjeri:

Arheološka karta Hrvatske :

080 \$a 930.26(497.5)(084.3) \$2 MRF 1998.

245 \$a Starohrvatski reljefi : karta nalazišta = Die altkroatischen Reliefe :
Karte der Fundorte

651 \$a Hrvatska \$x Arheološka karta

Demografski atlas Slovenije:

080 \$a 312 (4-11)(084.4) \$2 MRF 1998.

245 \$a Popisni atlas Slovenije 2002

651 \$a Slovenija \$x Demografski atlas

5. Zaključak

Kartografska građa kao neknjižna građa fondova knjižnica, a i ostalih ustanova znanosti i kulture, odlikuje se svojim posebnostima u formatu i posebice sadržaju. Kao što je poznato i pokazano, ova vrsta građe pronašla je svoje mjesto ne samo kao dio fondova, nego i pri međunarodnom standardiziranom definiranju različitih vrsta knjižnične građe i knjižničnih djelatnosti. Sadržajna obrada građe, odnosno informacije koje korisnici time dobivaju, od velike je važnosti u komuniciranju i povezivanju građe i korisnika pomoću kataloga. Kartografska građa u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, obrađuje se i pohranjena je u Zbirci zemljopisnih karata i atlasa. Pri sadržajnoj obradi kartografske građe, od najvećega značenja je određivanje geografskog prostora koji je prikazan te predmeta, odnosno vrste kartografske jedinice. Koristimo sustav određivanja geografskih imena u kombinaciji s predmetnim dodatnim odrednicama, osmišljen i razvijan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U gradnji toga sustava koristili smo se načelima predmetne obrade kartografske građe LCSH, koja su prihvaćena i u upotrebi su širom svijeta. Klasifikacija se radi prema sustavu UDK, koji je službeni sustav klasificiranja ustanove za sve vrste građe, unatoč činjenici da za ovu vrstu građe postoje i posebni sustavi klasifikacije koji bi bili primjereniji. Pokazalo se da je sadržajna katalogizacija kartografske građe u formatu MARC 21, u knjižničnom sustavu NSK, prema tri polja obrade, 043 geografski kod, 080 UDK i 651 geografska predmetna odrednica dobar način, a u skoroj budućnosti planiramo i određivati kartografsku građu prema prostornim geografskim koordinatama te ih na taj način, uz geografske predmetne odrednice, prirediti za prostorni pristup i u digitalnom obliku.

LITERATURA

Boggs, S. W.; D. C. Lewis. The classification and cataloging of maps and atlases. New York : SLA, 1945.

Cartographic materials : a manual of interpretation for AACR2, 2002 Revision. Chicago : American Library Association [etc.], 2003.

Čanković, D. Organizacija i uređenje zbirke geografskih karata u knjižnicama. Zagreb : NSB, 1977.

IFLA – International Federation of Library Associations [citirano: 2014-1-11]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/>

ISBD. München : K. G. Saur, 2007.

ISBD(CM) : međunarodni standardni bibliografski opis kartografske građe. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1982.

Larsgaard, M. L. Introduction to first journal issue : cataloging cartographic materials. // CCQ 27 (1999) 1/2. Str. 4.

Larsgaard, M. L. Map librarianship. Littleton : Libraries Unlimited, 1987.

Library of Congress subject headings : principles of structure and policies for application. Washington D. C., LC, 1990. Str. 54-56.

Lovrić, P. Opća kartografija. Zagreb: SNL, 1988.

Maps and related cartographic materials : cataloging, classification and bibliographic control / Paige G. Andrew, Mary Lynette Larsgaard, editors. New York ; London ; Oxford : The Haworth Information Press, cop. 1999.

MARC21 Bibliographic, MARC Code List for Geographic Areas [citirano: 2014-01-15]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/geoareas/gacshome.html>

MARC21 Format for Bibliographic Data [citirano: 2014-01-15]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/>

Miletić Drder, M. Kartografska građa : upute za katalogizaciju prema formatu MARC21. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. [citirano: 2014-1-11]. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/kartografska-grada_final_zadnja.pdf

Miletić Drder, M. Kartografske zbirke u Hrvatskoj : model virtualnog povezivanja : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

Miletić Drder, M. Sustav zemljopisnih predmetnih odrednica za predmetno označivanje kartografske građe : magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001.

Miletić Drder, M.; L. Jurić-Vukadin; M. Vujić; M. Vučković-Pepeonik. Geografska imena : upute za izradu i klasificiranje predmetnih preglednih zapisa u formatu MARC. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. [citirano: 2014-01-11]. Dostupno na <http://www.nsk.hr/geografska-imena-upute-za-izradu-i-klasificiranje-predmetnih-preglednih-zapisa-u-formatu-marc-21/>

Nichols, H. Map librarianship. London : Clive Bingley, 1982.

Regeln für die alphabetische Katalogisierung RAK [citirano: 2014-04-16]. Dostupno na: http://files.d-nb.de/pdf/rak_nbm_gw_und_erg.pdf

Regole italiane di catalogazione REICAT [citirano: 2014-04-16]. Dostupno na: http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/REICA_bozza_complessiva_genn2009.pdf

Ristow, W. The emergence of maps in libraries. Hamden, Linnet Book, 1980.

Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : HKD, 1999.

Stone, A. The LCSH century : a brief history of the Library of Congress subject headings, and introduction to the centennial essays. // CCQ 29(2000)1/2. Str. 4-7.

Univerzalna decimalna klasifikacija. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2013.

Univerzalna decimalna klasifikacija. 1. dio : Društvene i humanističke znanosti. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2005.

Verona E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga, I. dio Odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.

Živković, J. Stručni katalog : izvod iz Univerzalne decimalne klasifikacije. Zagreb : Matica Hrvatska, 1968.

Weimer, K. H. Subject analysis for cartographic materials. // CCQ 27(1999)3/4. Str 385-404.